

Sygn. akt I CSK 696/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 listopada 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Władysław Pawlak (przewodniczący)

SSN Mirosław Bączyk (sprawozdawca)

SSN Marta Romańska

w sprawie z powództwa G. J.

przeciwko D. F.

o zachówek,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 4 listopada 2016 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 23 kwietnia 2015 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powódka G. J. domagała się zasądzenia od pozwanego D. F. kwoty 152.151 zł (k. 342 akt sprawy) z odsetkami z tytułu zachowku przysługującego powódce po zmarłej babce S. F. w 1994 r.

Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego na rzecz powódki kwotę 44.472 zł z odsetkami i oddalił powództwo w pozostałym zakresie. Rozstrzygnięcie to zapadło na podstawie następujących ustaleń faktycznych.

Spadkodawczyni S. F. zmarła w dniu 19 stycznia 1994 r.; w dniu 22 maja 1995 r. zapadło postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku po zmarłej przez powódkę - wnuczkę spadkodawczyni (sprawa o sygn. II Ns (...)). Spadkodawczyni sporządziła testament notarialny w 1993 r., w którym nie powołała powódki (wnuczki) do dziedziczenia, powołała natomiast pozwanego. W postępowaniu zakończonym postanowieniem z dnia 6 kwietnia 2011 r. (w sprawie II Ns (...)) doszło do stwierdzenia nabycia spadku po spadkodawczyni na rzecz pozwanego w całości.

Spadek obejmował nieruchomość zmarłej położoną w miejscowości P., w Gminie W. (pow. o.). Nieruchomość ta składała się z działek ewidencyjnych nr [x]48 (o pow. 1,95 ha) i nr [x]8 (o pow. 0,83 ha). Pierwsza z nich stanowiła teren niezabudowany, druga - teren leśny.

W 2007 r. uchwalona zostało Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy W., które zmieniło przeznaczenie działki ewidencyjnej nr [x]48 z upraw polowych i ogrodniczych na tereny przeznaczone pod budownictwo mieszkaniowe.

Powódka po sprecyzowaniu żądania domagała się od pozwanego zapłaty kwoty 152.151 zł z tytułu przysługującego jej zachowku po zmarłej (k. 342 akt sprawy).

Na podstawie opinii biegłego A. S. Sąd Okręgowy wycenił łączną wartość nieruchomości spadkowej na kwotę 266.832 zł. Sąd oddalił wniosek powódki o dopuszczenie kolejnej (trzeciej) opinii biegłego sądowego, na okoliczność ustalenia wartości nieruchomości, ponieważ uznał ją za zbędną i wyjaśnił, dlaczego opinie

wcześniej powołanych biegłych w tym zakresie należy uznać za odpowiednio miarodajne.

W ocenie Sądu Okręgowego, pozwana należała do kręgu osób uprawnionych do zachowku (art. 991 § 1 k.c.), ponieważ była wnuczką zmarłej, nie otrzymała zachowku w żadnej postaci, nie została wydziedziczona i nie została uznana za niegodną dziedziczenia po zmarłej. Strona pozwana nie kwestionowała istnienia roszczenia o zachówek, kwestionowała tylko jego wysokość (ostatecznie roszczenie powódki uznane zostało do wysokości 12.467 zł). Uprawnionej przysługiwał zachówek w wysokości połowy udziału spadkowego, który by jej przypadł na podstawie dziedziczenia ex lege.

Odwołując się do orzecznictwa, Sąd Okręgowy stwierdził, że wartość praw należących do spadku ustala się według stanu z chwili otwarcia spadku (art. 924 k.c.), a cen - z chwili orzekania o zachowku. W związku z tym należało przyjąć stan nieruchomości należącej do zmarłej na dzień jej śmierci w dniu 1 stycznia 1994 r. i data ta jest miarodajna w zakresie ustalenia stanu czynnego spadku. W skład spadku po zmarłej wchodził udział wynoszący $\frac{2}{3}$ części w prawie własności nieruchomości. Sąd Okręgowy pominął w tym względzie prywatną opinię powódki dotyczącą działki nr [x]48, natomiast wziął pod uwagę dowody z opinii biegłych J. Ł. i A. S.. Zdaniem Sądu Okręgowego, przy wycenie działki nr [x]48 należy brać pod uwagę przeznaczenie tej działki w chwili otwarcia spadku po zmarłej (1994 r.). Sąd odwołał się także do oceny wartości nieruchomości dokonanej zgodnie z art. 150 ust. 1 i 154 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2004 r., nr 261, poz. 2603 ze zm.; cyt. dalej jako „u.g.n.”). Według Sądu, pojęcie „stan spadku” jest pojęciem szerszym i obejmuje także „przeznaczenie nieruchomości”.

Sąd Apelacyjny oddalił obie apelacji stron. Pozwany kwestionował przyjęty w zaskarżonym wyroku początek biegu odsetek za opóźnienie. Powódka zaskarżyła wyrok Sądu Okręgowego w części oddalającej jej powództwo (co do kwoty 107.679,66 zł).

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu Okręgowego. Wycena nieruchomości powinna uwzględniać także

przeznaczenie nieruchomości, a przeznaczenie takie obejmuje czas otwarcia spadku. Przeznaczenie nieruchomości określa się na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, na podstawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego lub decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 254 u.g.n.). Według Sądu Okręgowego, opinia A. S., sporządzono w lipcu 2013 r., została opracowana w wymaganym okresie 12 miesięcy przed wydaniem wyroku Sądu pierwszej instancji (art. 156 ust. 3 u.g.n.). Skoro przeznaczenie nieruchomości w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (obowiązującego w styczniu 1994 r.) przewidywało tę nieruchomość jako tereny leśne bez zabudowy siedliskowej, to nie ma potrzeby sporządzania opinii aktualizacyjnej, bowiem nie zaistniały istotne zmiany czynników od daty jej sporządzenia, o których wspomina art. 154 u.g.n.

Nieuzasadniony okazał się także zarzut naruszenia art. 5 k.c.

W skardze kasacyjnej powódki podnoszono zarzuty naruszenia przepisów prawa procesowego, a mianowicie - art. 378 § 1 i art. 382 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.; art. 378 § 1 i 382 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. i w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.; art. 217 § 2 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Wskazywano także na naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 991 § 1 k.c. w zw. z art. 922 § 1, art. 924 k.c. i w zw. z art. 925 k.c.; art. 5 k.c. i art. 149 i 156 ust. 3 i 4 u.g.n. Skarżąca wnosiła o uchylenie zaskarżonego wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

1. W zakresie kilku wskazanych podstaw naruszenia przepisów prawa procesowego pojawia się zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. oraz zarzuty dotyczące prawidłowości przebiegu postępowania dowodowego (art. 217 k.p.c., art. 227 k.p.c. i art. 382 k.p.c.). Należy zatem wyjaśnić, że nie doszło do naruszenia art. 328 § 2 k.p.c., ponieważ uzasadnienie zaskarżonego wyroku zawiera wszystkie niezbędne elementy przewidziane w tym przepisie w związku z przyjętą przez Sąd Apelacyjny prawną koncepcją rozstrzygnięcia i związanym z nią sposobem prowadzenia postępowania dowodowego. Nie doszło też do naruszenia

wskazywanych w skardze przepisów postępowania, prowadzono je bowiem właściwie, w niezbędnym zakresie, nie istniała też procesowa potrzeba powoływania dalszego (trzeciego) biegłego rzeczoznawcy majątkowego w celu sporządzenia kolejnej opinii odnoszącej się do aktualnej wartości spornej nieruchomości, w tym także tzw. opinii aktualizującej poprzednie opinie rzeczoznawcy A. S. (zob. też pkt 3 uzasadnienia).

2. Z uzasadnienia skargi nie wynika, że skarżący kwestionuje stanowisko Sądu Apelacyjnego, zgodnie z którym ustalenie stanu czynnego spadku jest data otwarcia spadku (19 stycznia 1994 r.), przy czym spadek po zmarłej S. F. obejmował wyłącznie udział $\frac{2}{3}$ w prawie własności nieruchomości gruntowej. W orzecnictwie Sądu Najwyższego utrzymało się stanowisko, zgodnie z którym przy obliczaniu zachowku skład spadku ustala się według stanu z chwili jego otwarcia (art. 924 k.c.; zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 2008 r., IV CSK 509/07, nie publ.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2014 r., I CSK 209/13, nie publ.). Ostateczne obliczenie zachowku następuje natomiast na podstawie wartości tego spadku według cen z daty orzekania o roszczeniu z tego tytułu (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2005 r., I CK 765/04, nie publ.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 lipca 2012 r., I CSK 599/11, nie publ.).

3. Skarżąca stara się bronić stanowiska, zgodnie z którym do obliczenia wysokości przysługującego jej zachowku Sądy meriti powinny brać pod uwagę przeznaczenie nieruchomości (działki nr [x]48) określone w sposobie uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy (uchwalonego uchwałą nr [x] r. z dnia 26 lutego 2007 r.), a nie przeznaczenie nieruchomości na podstawie nieaktualnego już miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego z dnia 24 kwietnia 1987 r. Nie chodzi zatem - zdaniem skarżącej - o przeznaczenie nieruchomości (działki nr [x]48) z chwili otwarcia spadku (w 1994 r.), lecz o przeznaczenie tej nieruchomości w czasie orzekania o wysokości roszczenia o zachówek.

Stanowiska takiego nie można podzielić.

Nie ma wątpliwości co do tego, że o przeznaczeniu określonej nieruchomości także należącej co spadku decydować powinien w pierwszej

kolejności treść planu miejscowego przeznaczenia nieruchomości, innych dokumentów równoważnych, a ostatecznie „fakty i sposób użytkowania nieruchomości” (art. 154 u.g.n.; por. też wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 października 2014 r., V CSK 1/14 nie publ.). W orzecznictwie Sądu Najwyższego trafnie przyjęto, że przy obliczaniu zachowku podstawowe znaczenie ma „stan spadku” w chwili otwarcia spadku (art. 924 k.c. i 925 k.c.). Stan ten obejmuje na pewno stan prawny składników majątkowych spadku (np. kwestię własności nieruchomości, innych praw rzeczowych lub obligacyjnych do nieruchomości; wchodzącej w skład spadku), odpowiednie parametry fizyczne i geodezyjne (np. powierzchnię nieruchomości i strukturę geodezyjną nieruchomości, jej infrastrukturę), a także przeznaczenie takich składników (np. społeczno-gospodarcze przeznaczenie nieruchomości; zob. np. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 6 marca 2014 r., V CSK 209/13, nie publ.; zob. także podobne określenie „stanu nieruchomości” w związku z ustaleniem odszkodowania przysługującego od Skarbu Państwa w związku z wadliwą decyzją administracyjną - uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2015 r., I CSK 467/14, OSNC 2016, nr 3, poz. 34). Oznacza to, że w związku z obliczaniem wysokości zachowku dla osoby uprawnionej (art. 991 k.c.) należy brać pod uwagę trzy zasadnicze kryteria (parametry) wyznaczające „stan spadku” nabytego przez zobowiązanego spadkobiercę, tj. stan prawny (nieruchomości), właściwości fizyczno-geodezyjne (nieruchomości) i przeznaczenie składników spadku (przede wszystkim - nieruchomości). W grę mogą wchodzić jednak ceny (np. nieruchomości) z chwili orzekania o zachowku. Takie stanowisko judykatury uwzględnia jednak interes uprawnionego do zachowku w odpowiednim zakresie, skoro pozwala przyjąć wyższą wartość składników majątkowych należących do spadku (w tym m.in. nieruchomości gruntowej) niż cena tych składników w chwili otwarcia spadku (art. 924 k.c.).

Należy jednocześnie stwierdzić, że czym innym jest kwestia wskazywania w przepisach ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. „stanu nieruchomości” obok jej „przeznaczenia w planie miejscowym” (art. 154 ust. 1 u.g.n. w zw. z art. 4 pkt 17 u.g.n.), a czym innym dokonywane w literaturze i orzecznictwie ogólne określenia „stanu spadku”, obejmującego m.in. jedynie nieruchomość gruntową. W art. 154

ust. 1 ustawy przewidziano jedynie przykładowe (choć typowe) kryteria służące oszacowaniu nieruchomości zgodnie z zasadami takiego oszacowania przyjętymi w rozdziale IV omawianej ustawy, a takie rozwiązanie ustawowe nie przesądza, oczywiście, zagadnienia właściwego okresu, do którego powinna odnosić się przewidziana w ustawie procedura oszacowania.

Z przedstawionych względów nie można twierdzić, że doszło do naruszenia art. 991 § 1 k.c. w zw. z art. 922 § 1, art. 924 k.c. i art. 925 k.c.

4. Zdaniem skarżącej, zaskarżone orzeczenie zostało oparte na nieaktualnej w dacie wyrokowania przez oba Sądy meriti opinii rzeczoznawcy majątkowego A. S. z dnia 23 lipca 2013 r. Opinia ta bowiem utraciła aktualność z powodu wpływu ustawowego terminu do jej wykorzystania i także z przyczyn wskazanych w art. 154 u.g.n.

Z akt sprawy wynika, że opinia pisemna biegłego A. S. została sporządzona w dniu 23 lipca 2013 r., natomiast opinia ustna tego rzeczoznawcy - w dniu 26 lutego 2014 r., w której potwierdził on w całości pierwotną opinię pisemną (k. 319-320 akt sprawy; protokół rozprawy z dnia 26 lutego 2014 r.). Jeżeli przyjąć, że nie było w rozpoznawanej sprawie powodów, aby brać pod uwagę czas wydania wyroku przez Sąd Apelacyjny (w kwietniu 2015 r.), to z pewnością do czasu wydania wyroku przez Sąd Okręgowy nie upłynął okres jednego roku, przewidziany w art. 156 ust. 3 u.g.n. (26 luty 2014 i 16 kwietnia 2014 r.). Trafnie wskazano w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że skoro sporną nieruchomość w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obowiązującego w 1994 r, określono jako nieruchomość leśną bez zabudowy siedliskowej, to istotnie nie było potrzeby sporządzania jeszcze dodatkowej opinii aktualizującej opinię poprzednią. Nie nastąpiły bowiem istotne zmiany kryteriów od daty jej sporządzenia w rozumieniu art. 154 u.g.n. (s. 6 uzasadnienia zaskarżonego wyroku). Pisemna i ustna opinia biegłego A. S., sporządzone prawidłowo, uwzględniały przeznaczenie działki nr [x]48 określone w czasie otwarcia spadku, tj. w 1994 r.

W tej sytuacji nie można podzielić zarzutów naruszenia art. 149 i 156 ust. 3 i 4 u.g.n.

5. Dla trafności przyjętego w sprawie rozstrzygnięcia w zakresie określenia czasu przeznaczenia spornej nieruchomości (działki nr [x]48) nie ma znaczenia sposób i data zakończenia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej. Z ustaleń dokonanych w danej sprawie wynika, że w 1995 r. zapadło wprawdzie postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku przez powódkę, a następnie w 2011 r. doszło do zmiany wcześniejszego postanowienia i stwierdzenia, że spadek po zmarłej w całości nabył pozwany w obecnym procesie. Wbrew sugestii skarżącej, zmiana osoby dziedziczącej *ex lege*, kilkanaście lat po otwarciu spadku, nie prowadziła do sytuacji, w której „zasady współzycia społecznego nakazały ustalenie wartości rynkowej nieruchomości przez pryzmat jej aktualnego (z daty orzekania) przeznaczenia”. Zasady współzycia społecznego nie mogą służyć - także w rozpoznawanej sprawie - do korygowania reguły, że przy określeniu wysokości zachowku także przeznaczenie nabytej w wyniku dziedziczenia nieruchomości, określone w planie zagospodarowania przestrzennego, należy określać z chwili otwarcia spadku (art. 924 k.c.). Czym innym jest natomiast kwestia odwołania się do konstrukcji nadużycia prawa (art. 5 k.c.) w odniesieniu istnienia i wysokości roszczenia uprawnionego o zachowek (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2001 r., IV CKN 250/00; nie publ.). W tym zakresie w skardze nie podnoszono żadnej argumentacji prawnej.

Z przedstawionych względów należało oddalić skargę kasacyjną jako nieuzasadnioną (art. 398¹⁴ k.p.c.).